

Окуневич Тетяна Психолінгвістичні засади формування мовленнєвознавчої компетентності учнів // Global challenges of contemporary issues: Collection of scientific articles. – Lardy Publishing House, Paris, France, 2018. – 168 p. С. 160–164.

ISBN 978-2-5355-4891-9

Okunevych Tetiana
Ph.D., Associate Professor
Kherson State University (Ukraine, Kherson)

PSYCHOLINGUISTIC PRINCIPLES OF THE FORMATION OF STUDENTS' SPEECH COMPETENCE

Окуневич Т.Г.
канд. пед. наук, доцент
Херсонський державний університет

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Abstract. The article deals with psycholinguistic factors that ensure students' mastering of speech terms in Language lessons.

Keywords: speech term, mental activity, speech activity, educational activity, speech competence, Language lessons.

Анотація. У статті розглянуто психолінгвістичні чинники, що забезпечують засвоєння учнями мовленнєвознавчих термінів на уроках мови.

Ключові слова: мовленнєвознавчий термін, мисленнева діяльність, мовленнева діяльність, навчальна діяльність, мовленнєвознавча компетентність, уроки мови.

Засвоєння учнями мовленнєвознавчої термінології є однією з важливих проблем навчання мови в школі, що включає психологічні й психолінгвістичні чинники, серед яких виділяють пам'ять, мислення, мотив, увагу, уяву, процес засвоєння, мовлення та його психологічні механізми. Урахування цих чинників забезпечить високий рівень засвоєння учнями мовленнєвознавчих понять, допоможе знайти оптимальні методи й прийоми оволодіння термінологією, формування в школярів умінь вільно оперувати цими поняттями в процесі навчання. Важливим є й урахування психологічних механізмів засвоєння мовленнєвознавчих понять, зокрема мотивів навчання, що визначають, стимулюють, спонукають людину до виконання певної дії, яка є складовою частиною певної діяльності [2]. С. Занюк, виділяє мотиви внутрішні й зовнішні [5]. Найбільш продуктивними у навчальній діяльності учнів, на думку Н. Басової, є внутрішні, пізнавальні, мотиви та мотив досягнення мети, оскільки

вони пов'язані із зацікавленням учнів в отриманні й поглибленні знань, засвоєнні необхідної термінології [1, с. 180].

Продуктивною мотивацією до засвоєння мовленнєвознавчої термінології є створення проблемних ситуацій, спрямованих на формування в учнів пізнавальних інтересів, що характеризуються розвитком мислення, здатністю виявляти нові сторони об'єкта дослідження, класифікувати, узагальнювати, синтезувати їх, вміння використовувати засвоєні знання для одержання нових тощо. Спираючись на дослідження І. Зайцевої, виділяємо такі етапи формування пізнавальних інтересів учнів: етап уваги (привернення уваги до проблеми); етап зацікавлення та формування інтересу (актуалізація опорних знань); етап виникнення гіпотези (з'ясування змісту аналізованого поняття, його складових частин); етап перевірки гіпотези й формулювання суджень (аналіз визначення і порівняння дефініцій, узагальнення, висновки) [4, с. 29–30]. Така послідовність дій забезпечує розвиток мотивації учнів до засвоєння мовленнєвознавчих термінів, сприяє формуванню вмінь аналізувати проблему, самостійно шукати шляхи її розв'язання.

У навчальній діяльності мотиваційна сфера тісно взаємодіє з інтелектуальним, розумовим розвитком учнів. Тому засвоєння мовленнєвознавчої термінології тісно пов'язане зі сприйманням, пам'яттю, мисленням, мовленням, уявою, увагою, що ґрунтуються на розвиткові психічних можливостей учнів. У цій структурі важливе місце посідають мислення і пам'ять. Ураховуючи погляди учених (Б. Ананьєв, Д. Дубравська, І. Зимня, Г. Костюк) на мислення, вважаємо, що основними його видами у навчанні учнів є абстрактне (понятійне) і теоретичне. В основі абстрактного мислення лежать логічні операції та поняття: учні під час роботи з мовленнєвознавчою термінологією, спираючись на методи індукції й дедукції, навчаються розгортати систему суджень про поняття, аналізувати свої умовиводи. Цей вид мислення супроводжується мовленням, тому ще називається словесно-логічним.

Більшість мовленнєвознавчих термінів позначають абстрактні поняття. Тому під час навчання в школі необхідно створювати сприятливі умови для засвоєння цих понять учнями, оскільки в цей час у них активно розвиваються пам'ять, мислення, спостережливість, увага, просторова уява, здатність усвідомлювати абстрактні поняття тощо.

Важливу роль у процесі засвоєння відіграє пам'ять. Учені І. Зимня, П. Зінченко, В. Ляудис, А. Смирнов та ін., досліджуючи пам'ять, виділили такі її процеси: запам'ятовування, зберігання, пригадування, відтворення, забування. Пригадування та відтворення термінів – це процес відбору із цілого комплексу асоціативних зв'язків, що виникають у мовця, а тому залежить від того як часто учні використовують термін у власному мовленні, оскільки «добре засвоєні, усталені слова пригадуються значно легше, ніж ті, що відносно рідко вживаються» [7, с. 136]. Наявність асоціативних зв'язків мовленнєвознавчого поняття з іншими поняттями дозволяють визначити приналежність терміна до певної тематичної групи, ураховуючи когнітивний зміст, міцність його зв'язків з контекстом, мовленнєвою ситуацією [7].

М. Жинкін вважає, що «саме за допомогою довготривалої пам'яті легше зрозуміти формування лексики в мозку людини» [3, с. 49]. Тому розвиток в учнів довготривалої пам'яті сприяє запам'ятовуванню виучуваних одиниць і подальшому використанню їх у процесі мовленнєвої діяльності.

За Л. Щербою, під мовленнєвою діяльністю розуміємо процес активного, цілеспрямованого спілкування людини з іншими людьми [9]. Науковці (Л. Виготський, І. Гальперін, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонт'єв, О. Лурія, А. Маркова, та ін.), досліджуючи теорію мовленнєвої діяльності як важливий аспект психології й психолінгвістики, доводили, що без нього не можна розглядати навчальний процес узагалі. Теорія мовленнєвої діяльності передбачає обов'язкове врахування ситуації, контексту, в яких реалізовано певну мовленнєву дію, а також її мотивацію. Відомо, що процес спілкування на уроках мови може здійснюватися за допомогою різних видів мовленнєвої діяльності: слухання, читання, говоріння, письма. Для реалізації кожного з них необхідне використання спеціальної лексики. Тому володіння мовленнєвознавчою термінологією забезпечує формування готовності учнів до всіх видів мовленнєвої діяльності: здатності сприймати й розуміти термін під час сприймання й читання тексту, правильно й доречно вживати його відповідно до лексичного значення, поповнювати свій словниковий запас під час роботи з відповідними термінами і поняттями тощо.

Основним видом діяльності учнів є навчальна діяльність, що визначається психологами як «основна і специфічна форма засвоєння новим поколінням суспільно-історичного досвіду» (Г. Костюк), як «специфічна діяльність суб'єкта, що має своєю метою учіння», тобто «освоєння певної інформації, дій, форм поведінки» (А. Петровський), як «єдиний процес», у якому «оволодіння знаннями й навичками є не тільки результатом, а й ціллю» (С. Рубінштейн). Спільним для цих визначень є те, що навчальна діяльність забезпечує засвоєння, оволодіння певним колом знань, що досягається в результаті активної цілеспрямованої діяльності учня, тобто учіння. Метою навчальної діяльності є набуття учнями знань, умінь і навичок, оволодіння системою понять і термінів, підготовка до виконання певних дій, пов'язаних із навчанням.

Центральним поняттям, що характеризує навчальну діяльність учнів, є процес засвоєння. У розумінні змісту цього поняття немає однаковості серед учених. С. Рубінштейн пояснював засвоєння як зміст навчальної діяльності, В. Давидов – як основну мету та головний результат діяльності, І. Зимня, поділяючи погляди С. Рубінштейна, розглядає засвоєння як пізнавальну діяльність, що «спрямована на оволодіння поняттями та їх системами, уміннями й навичками, діями та операціями і включає цілий ряд психічних процесів – сприймання, пам'ять, мислення, а також пов'язана з такими сторонами особистості, як почуття і воля, нахили і здібності, пізнавальні інтереси тощо» [6 с. 38].

Розкриваючи природу процесу засвоєння знань, науковці (Л. Виготський, Н. Менчинська, Д. Богоявленський, Г. Костюк) довели, що засвоєння визначається низкою індивідуальних особливостей учня, зокрема таких, як сформованість певних навчальних умінь, загальний рівень його

інтелектуального й психічного розвитку тощо. Тому засвоєння мовленнєвознавчої термінології варто розглядати в тісному зв'язку з інтелектуальним розвитком, у процесі якого здійснюється не лише кількісне збільшення, розширення обсягу знань учнів, а й якісна перебудова розумових операцій і способів їхньої діяльності, за допомогою яких набуваються знання.

Література:

1. Басова Н. Педагогика и практическая психология / Н. Басова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 416с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
3. Жинкин Н. Коммуникативная система человека и развитие речи в школе / Н. Жинкин. – М.: Просвещение, 1969. – 104с.
4. Зайцева І. Мотивація учіння студентів / І Зайцева. – Ірпінь, 2000. – 191с.
5. Занюк С.С. Психологія мотивації: навч. посіб. / С. С. Занюк – К.:Либідь, 2002. – 304 с.
6. Зимняя И. А Педагогическая психология: [учеб. пособие] / Ирина Александровна Зимняя. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 480 с.
7. Маркова А. Психология усвоения языка как средства общения / А. Маркова. – Москва, 1974. – 218с.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М., 1984. – 485с.
9. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Л. В. Щерба. – Л.: Наука, 1974. – 395с.